

**MHXS TALABLARI ASOSIDA SHAKLLANTIRILGAN MOLIVAVIY
NATIJALAR TO'G'RISIDAGI HISOBOTNING XO'JALIK YURITUVCHI
SUBYEKTLAR UCHUN AXBOROT MANBAI SIFATIDAGI
USTUNLIKLARI**

Nurmatov Zuhridin Shavkat o'g'li

Alfraganus University

Buxgalteriya hisobi va soliq kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (BHMS) hamda Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida tuzilgan moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotlarning asosiy farqlari tahlil qilingan. Shuningdek, moliyaviy natijalar hisobotini MHXS talablari asosida tayyorlashning afzalliklari yoritilib, uning korxonalar faoliyatini baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi ahamiyati bo'yicha xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy hisobot, daromad, foyda, zarar, moliyaviy natija, boshqa umumlashgan daromad, MHXS, BHMS.

Аннотация. В данной статье проведен анализ основных различий между отчетами о финансовых результатах, составленными в соответствии с Национальными стандартами бухгалтерского учета (НСБУ) и Международными стандартами финансовой отчетности (МСФО). Также рассмотрены преимущества подготовки отчета о финансовых результатах на основе МСФО и сделаны выводы о его значении для оценки деятельности предприятий и принятия управленческих решений.

Ключевые слова: финансовая отчетность, доход, прибыль, убыток, финансовый результат, прочий совокупный доход, МСФО, НСБУ.

Abstract. This article analyzes the main differences between financial performance statements prepared in accordance with National Accounting Standards (NAS) and International Financial Reporting Standards (IFRS). It also examines the

advantages of preparing financial performance reports under IFRS and highlights their importance in evaluating business performance and supporting managerial decision-making.

Keywords:, Financial statements, income, profit, loss, financial result, other comprehensive income, international financial reporting standard.

Hozirgi kunda raqamlashtirish jarayonlarining jadallashuvi korxonalar faoliyatini baholashda moliyaviy axborotlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Xususan, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot korxonaning ma'lum davr mobaynidagi iqtisodiy faoliyati yakunlarini aks ettiruvchi asosiy moliyaviy hujjatlardan biri hisoblanadi. Ushbu hisobotda subyekt tomonidan olingan tushumlar, sarflangan mablag'lar hamda faoliyat natijasida yuzaga kelgan foyda yoki zarar ko'rsatkichlari jamlanadi.

Mazkur hisobot ma'lumotlari korxonaning daromad keltirish qobiliyati, resurslardan foydalanish darajasi va iqtisodiy samaradorligini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, unda aks ettirilgan ko'rsatkichlar asosida subyektning moliyaviy ahvoli, rentabellik darajasi hamda xo'jalik faoliyatining natijadorligi baholanadi. Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot investorlarga, kreditorlarga, rahbariyatga va boshqa manfaatdor tomonlarga korxonaning moliyaviy imkoniyatlari haqida ishonchli ma'lumot taqdim etib, kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot bazasi vazifasini bajaradi.

Bugungi kunda moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotdan foydalanuvchilar soni va unga bo'lgan ehtiyoj muntazam ravishda ortib bormoqda. Mazkur hisobot korxona faoliyatining yakuniy natijalarini aks ettirganligi sababli, investorlar, kreditorlar, davlat organlari hamda boshqa manfaatdor shaxslar uchun muhim axborot manbai hisoblanadi. Ular ushbu hisobot ma'lumotlari asosida korxonaning daromadlilik darajasi, xarajatlar tarkibi, rentabellik ko'rsatkichlari va moliyaviy barqarorligi to'g'risida baho beradilar.

Shu bois moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning amaldagi standartlar talablariga muvofiq, to'liq va ishonchli shakllantirilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Hisobotda keltirilgan ma'lumotlarning aniqligi va shaffofligi moliyaviy tahlil natijalarining obyektivligini ta'minlab, iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Moliyaviy natijalar tahlili korxonaga daromadlarni ko'paytirish, xarajatlarni optimallashtirish hamda foydalilik darajasini mustahkamlash imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Tahlil natijalari asosida ishlab chiqarish ko'lamini kengaytirish, mahsulot va xizmatlar narxini shakllantirish, investitsiya faoliyatining ustuvor yo'nalishlarini belgilash hamda mavjud resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha asoslangan qarorlar qabul qilinadi. Shu jihatdan moliyaviy natijalar tahlili korxona boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda moliyaviy natijalarning shakllanish tartibi amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risida"gi nizomi korxonalarda daromadlar va xarajatlarni hisobga olish, ularni guruhlash hamda yakuniy moliyaviy natijani aniqlashning asosiy uslubiy asoslarini belgilab beradi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy natijalarini shakllantirishda amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risida"gi Nizomi korxona daromadlari va xarajatlarini hisobga olish, ularni tasniflash hamda yakuniy moliyaviy natijani aniqlashning asosiy qoidalarini belgilab beradi.

Shuningdek, Buxgalteriya hisobi milliy standartlari tarkibiga kiruvchi 1-sonli BHMS — "Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati" ham moliyaviy natijalarni shakllantirishda muhim normativ asoslardan biri hisoblanadi. Ushbu standart moliyaviy hisobotlarni tuzish va taqdim etish tartibini, hisob siyosatini belgilash tamoyillarini hamda axborotlarning ishonchliligi va taqqoslanishini ta'minlashga oid talablarni o'z ichiga oladi.

Mazkur hujjatlar korxonalarda moliyaviy natijalarni shakllantirish jarayonining yagona uslubiy asosda olib borilishini ta'minlab, moliyaviy hisobotlar sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xo'jalik yurituvchi korxonalar uchun moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot asosiy buxgalteriya hisobot shakllaridan biri sifatida alohida ahamiyatga ega. Ushbu hisobot korxonaning moliyaviy faoliyati natijalarini umumlashtirgan holda aks ettirib,

uning daromadlari, xarajatlari hamda yakuniy moliyaviy natijasi — sof foyda yoki zarar to'g'risida to'liq axborot taqdim etadi.

Qisqacha aytganda, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot korxonaning iqtisodiy holati va moliyaviy barqarorligini aks ettiruvchi muhim “asosiy ko'rsatkichlar oynasi” hisoblanadi. U korxona faoliyatining rentabellik darajasi, daromad va xarajatlar nisbati hamda yakuniy moliyaviy natijalarini yaqqol ko'rsatib beradi.

1-jadval

№	Mezon ko'rsatkichlari	Moliyaviy hisobotni xalqaro standarti (MHXS)	Buxgalteriya hisobining milliy standart (BHMS)	Izoh
1	Hisobot nomi	Foyda yoki zarar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot; ¹	Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot	IFRSda 'boshqa keng qamrovli daromadlar' ham mavjud, BHMSda esa faqat foyda va zarar.
2	Tuzilish shakli	Yagona yoki ikki qismli (foyda/zarar +boshqa umumlashgan daromad)	Faqat yagona shakl – foyda va zarar ko'rsatkichlari bilan	MHXS da kengroq tarkib ko'rsatiladi.
3	Daromadlar tasnifi	Yalpi foyda, Operatsion faoliyat foydasi, Foyda solig'i to'langunga qadar foyda, Davom etayotgan faoliyatdan foyda,	Yalpi foyda, asosiy faoliyat foydasi, umum xo'jalik foydasi, soliq to'langunga qadar foyda, sof foyda.	Daromadlar tasnifi deyarli o'xshash lekin MHXS asosidagi hisobotlarda boshqa umumlashgan

¹ Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatlari hamda ularning tarkibi va mazmuni to'g'risidagi nizom 6-ilovasi, 181-son buyruq 24.10.2024

		Hisobot davri uchun sof foyda, Boshqa umumlashgan daromadlar		daromadlar hisobi ham olib boriladi.
4	Hisobot tili va valyutasi	Funksional valyutada (masalan, USD, EUR)	Milliy valyutada – soʻmda	Valyuta va format jihatidan farq mavjud.
5	Hisobot maqsadi	Investorlar, kreditorlar va xalqaro foydalanuvchilar uchun	Asosan davlat nazorati va ichki foydalanuvchilar uchun	MHXS investor yoʻnaltirilgan, BHMS nazorat yoʻnaltirilgan.
6	Qadrsizlanish (impairment)	IAS 36 asosida majburiy	Cheklangan	MHXS aktivlarining haqiqiy qiymatini koʻrsatadi
7	Kechiktirilgan soliq	IAS 12 asosida majburiy	Odatda hisobga olinmaydi	MHXS korxonaning moliyaviy natijalari va kelgusidagi soliq yukini haqqoniy baholash uchun
8	Axborot ochiqligi	Yuqori darajada	Cheklangan	MHXSda moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ishonchliligi yuqori darajada

Yuqoridagi 1-jadval maʼlumotlari asosida BHMS va MHXS (IFRS hamda IAS) standartlari boʻyicha tuzilgan moliyaviy natijalar toʻgʻrisidagi hisobot shakllari oʻrtasidagi farqlarni taqqoslama tahlil qilish mumkin. Shuningdek, IFRS va IAS doirasida, xususan IAS 1, IFRS 15, IFRS 9, IAS 12, IAS 33 hamda boshqa tegishli

standartlar talablariga tayangan holda moliyaviy natijalar hisobotini yuritish bir qator muhim afzalliklarga ega ekanligi aniqlanadi.

Birinchidan, taqqoslanish va shaffoflik darajasi yuqori bo‘ladi, chunki MHXSda hisobot tuzilmasi va atamalar tizimi standartlashtirilgan. Bu esa turli korxonalar moliyaviy hisobotlarini oson solishtirish imkonini beradi hamda investorlar va kreditorlar uchun tushunarlikni oshiradi.

Ikkinchidan, kapital bozorlariga chiqish imkoniyati kengayadi. Xalqaro investorlar va moliyaviy institutlar MHXSni tan olishi sababli, korxonalar uchun moliyalashtirish manbalariga kirish osonlashadi, moliyalashtirish qiymati esa nisbatan kamayadi.

Uchinchidan, boshqaruv qarorlarining sifati oshadi. Segmentlar kesimida ma’lumotlarning ochiqligi, davom etayotgan va to‘xtatilgan faoliyat natijalarining alohida yoritilishi hamda qo‘shimcha izohlar korxona rentabelligi, risklari va bir martalik ta’sirlarni aniq baholash imkonini beradi.

To‘rtinchidan, audit va ichki nazorat tizimi mustahkamlanadi. Aniq belgilangan hisob siyosatlari, baholash tamoyillari hamda kengaytirilgan izohlar auditorlik jarayonlarini soddalashtiradi va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshiradi.

Beshinchidan, auditorlik va moliyaviy tahlil jarayonlari takomillashadi. Axborotning to‘liqligi va baholashlarning asoslanganligi moliyaviy tahlil natijalarining aniqligini oshiradi hamda tekshiruv sifatini yaxshilaydi.

Oltinchidan, axborotning shaffofligi va ochiqligi ta’minlanadi. Daromadlar, xarajatlar hamda moliyaviy natijalarga ta’sir etuvchi omillarning batafsil ochib berilishi foydalanuvchilarga korxonaning real moliyaviy holatini to‘g‘ri baholash imkonini beradi.

Yettinchidan, konsolidatsiya jarayonlari yengillashadi. IFRS 10 va IAS 28 talablariga muvofiq guruh hisobotlarini tayyorlash soddalashadi hamda guruh darajasida taqqoslanadigan va ishonchli moliyaviy natijalar shakllanadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida foyda va zarar to‘g‘risidagi hisobotni tahlil qilish nafaqat o‘tgan davr natijalarini baholash, balki kelajakdagi moliyaviy holatni prognozlash imkonini ham beradi. Shu sababli rentabellik ko‘rsatkichlari, operatsion va sof foyda dinamikasi kabi zamonaviy tahlil usullaridan keng foydalanilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, MHXS asosida moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni yuritish moliyaviy axborotning haqqoniyligi, shaffofligi va taqqoslanishini ta'minlab, korxonaning investitsion jozibadorligi hamda boshqaruv qarorlari samaradorligini oshiradi.

Ushbu xulosalardan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. BHMSni MHXS talablariga bosqichma-bosqich yaqinlashtirish orqali moliyaviy hisobotlarning solishtiriluvchanligi va ishonchliligini oshirish.
2. Aktivlarning qadrsizlanishi (impairment) hamda kechiktirilgan soliq hisobini milliy amaliyotga keng joriy etish.
3. Buxgalterlar va auditorlarning MHXS bo'yicha kasbiy malakasini doimiy ravishda oshirib borish.
4. Moliyaviy tahlil usullarini xalqaro standartlarga moslashtirish va zamonaviy indikatorlardan keng foydalanish.
5. Xalqaro investorlar uchun qulay va shaffof axborot muhitini shakllantirish orqali investitsiya oqimini kengaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avloqulov A.Z. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy natijalar to'g'risidagi axborotlarni aks ettirish xususiyatlari. Raqamli iqtisodiyotga o'tish davrida buxgalteriya hisobi va auditni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish masalalari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami. T.:2020.
- 2.S.N.Tashnazarov. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish: Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) avtoreferati. T.: 2019.
- 3.Davronov, A. "Xalqaro moliyaviy hisobotlash standartlarining rivojlanishi va ularga o'tish". 2019
4. Hussainey, K. (2011). The Effects of IFRS Adoption on Financial Disclosure: Evidence from Developing Markets. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 22(1), 56-78.
- 5.Alexander, D., & Nobes, C. (2016). *International Financial Reporting and Analysis*. Cengage Learning EMEA.
- 6.Житлухина О.Г. О месте и особенностях производных финансовых инструментов в системе финансовых инструментов в аспекте международных стандартов финансовой отчетности. // *Инновационная наука*. 2015. № 3. С. 24-27

7. Соколов, Я.В. (2018). Бухгалтерский учет в России: исторический аспект. Москва: Финансы и статистика
8. Urakova M.H O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) o'tish bosqichlari va barqaror rivojlanishi Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali 2024, 4(03), 423-427
9. Olimova , S. (2024). Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ning O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobi tizimida qo'llashning ahamiyati. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 2(10), 590–600.
10. Olimjonov, H. (2025). O'zbekiston buxgalteriya hisobi milliy standartlarining mhxs bilan taqqoslama tahlili. Академические исследования в современной науке, 4(35), 58–61.